

Assessing the Validity and Reliability of the Islamic Life Skills Questionnaire

Amir Sam Kianimoghadam¹ , Saina Fatollahzadeh² , Mahdiyeh Movassaghi³ , Mostafa Esmaeili^{4*}

1- Department of Clinical Psychology, Religion and Health Research Center, School of Medicine, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran.

2- Department of Clinical Psychology, School of Medicine, Shahid Beheshti University of Medical Science, Tehran, Iran.

3- Department of Psychology, Faculty of Psychology and Education, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

4- Department of Islamic Education, Religion and Health Research Center, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran.

*Correspondence should be addressed to Dr. Mostafa Esmaeili; Email: mos.esmaeili@sbmu.ac.ir

Article Info

Received: Apr 26, 2023

Received in revised form:
Jul 2, 2023

Accepted: Aug 27, 2023

Available Online: Jun 21, 2024

Keywords:

Psychometrics
Religious belief
Reproducibility of results
Spirituality

 <https://doi.org/10.22037/jrrh.v10i2.39684>

Abstract

Background and Objective: Islamic life skills appear in all aspects of people's life. These skills lead to personal and spiritual transformation. According to the mentioned structure of Islamic life skills, it is essential to create a precise instrument to measure it. Therefore, the present study was conducted to examine the validity and reliability of the Islamic Life Skills Questionnaire.

Methods: The present study is descriptive. The statistical population of the study was 150 students in Shahid Beheshti University of Medical Sciences, who were selected based on their availability and answered Parsian and Donning's Spirituality Questionnaire, Zare's and Aminpour's Religious Beliefs Questionnaire, and Islamic Life Skills Questionnaire. The validity and reliability of the Islamic Life Skills Questionnaire were determined using Pearson's correlation statistical analysis, Cronbach's alpha analysis and factor analysis. In this research, all ethical considerations were observed and the authors of the article did not report any conflict of interest.

Results: Based on the results obtained, a positive and significant relationship was found between the variables of spirituality, religious belief, and Islamic life skills. Cronbach's alpha for the Islamic Life Skills Questionnaire was 0.92. The four factors obtained from this questionnaire include: paying attention to God's commands in life, paying attention to the rights of others, paying attention to personal capabilities and paying attention to oneself.

Conclusion: The findings showed that the Islamic Life Skills Questionnaire is valid and reliable; Future researchers can use this questionnaire to expand Islamic science.

Please cite this article as: Kianimoghadam AS, Fatollahzadeh S, Movassaghi M, Esmaeili M. Assessing the Validity and Reliability of the Islamic Life Skills Questionnaire. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2024;10(2):54-65. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v10i2.39684>

Summary

Background and Objective

Life skills are psycho-social abilities that enable people to adapt to different conditions and provide individual happiness and success with the help of power, knowledge, attitudes, and behaviors (1, 2). It covers not only personal but also spiritual transformation of people (5), so this life skill is probably related to mental health. The manners

and skills of Islamic life are said to be a set of abilities needed to live in an Islamic society, based on which people observe the values and norms of the community and respond to their individual and social needs and desires; Also, by taking advantage of religious teachings, they try to solve the issues and problems they encounter (7). The purpose of the present study is to develop and present an appropriate instrument for measuring Islamic life skills.

Methods

Compliance with ethical guidelines: In order to comply with research ethics, the participants were assured that all their information would be kept safe and would only be used for research purposes. Respondents participated in the research with full knowledge and consent and they could withdraw from the research whenever they wanted.

One hundred and fifty students in Shahid Beheshti University of Medical Sciences participated in this research; they were selected by available sampling method. First, the questionnaire link was created on the internet portal; then, it was placed in the online groups including Shahid Beheshti University of Medical Sciences students.

The present study is descriptive. Two researchers first examined the available scientific sources to develop the Islamic life skills questionnaire; 85 questions were extracted for this purpose. Then, the questionnaire items were evaluated by 15 experts; the items were reduced to 55 based on experts' comments. Then, based on Guttman's test results, 30 questions were finally included in the questionnaire.

The Islamic Life Skills Questionnaire, which consisted of 30 questions, was examined by five experts. The desired formal defects (spelling, editing, font, page layout) were corrected. Then, to obtain the content validity index (CVI), it was sent to 8 experts to rate it in terms of relevance, clearness, and simplicity in the spectrum of 4 parts: 1) not relevant, 2) relatively relevant, 3) relevant and 4) completely relevant. The simplicity of the item was also rated on four scales of 1) not simple, 2) relatively simple, 3) simple and 4) completely simple and clear. The validity of the items was determined from 1) not clear, 2) relatively clear, 3) clear to 4) completely clear, and the content validity was determined to be 0.90.

To obtain the content validity ratio (CVR) index, the opinions of the eight experts were considered in the field of questionnaire content, and by explaining the objectives of the questionnaire and providing operational definitions related to the content of the questions to the experts, they were asked to classify each of the questions based on the three-part Likert scale item as 'useful', 'useful but not necessary' and 'not useful'. The results showed a content validity rate of 0.92.

A spirituality questionnaire and a religious belief questionnaire were used for examining concurrent validity of the questionnaire.

Results

There is a positive and significant relationship between spirituality and religious belief ($r=0.49$, $P>0.01$), and between religious belief and Islamic life skill ($P>0.01$, $r=0.74$). The Cronbach's alpha value for the variables of religious belief, spirituality, and Islamic life skill was 0.96, 0.90, and 0.92, respectively. Sanghrizeh's chart in the present study shows that the Islamic Life Skill Questionnaire has four subscales: attention to divine commands in life, attention to the rights of others, attention to personal abilities, and attention to oneself. The analysis of the Islamic Life Skill Questionnaire components showed that Cronbach's alpha coefficient for each element was higher than 0.85.

Conclusion

The Islamic lifestyle is effective for people's social and spiritual health (16). The relationship between spirituality and Islamic life skills is consistent with studies on the relationship between Islamic lifestyle and metacognitive skills because one of the dimensions of spirituality is self-awareness, which can be involved in metacognitive processes (16, 18). Since a part of spirituality is the importance of spiritual belief in life, the relationship between spirituality and religious beliefs is clarified.

Self-integration increases mental health (20). Probably, by matching individual life skills according to people's belief system, the psychological well-being of Muslims will increase. Access to a suitable instrument to measure the Islamic life skill is in line with the goals of the Islamic Republic because by monitoring the education and training of the youth in the society, the progress of people in acquiring such skills can be measured. The Islamic life skills questionnaire proved reliable and valid and can be used in future research.

Acknowledgements

We are grateful to the research assistant of the Clinical Psychology Department of Shahid Beheshti University of Medical Sciences and the participants in the research.

Ethical considerations

According to the authors, the present article was obtained from a research project entitled "Design and Psychometrics of Islamic Life Skills Tools", which was approved by the Ethics Committee in

Biomedical Research of Shahid Beheshti University of Medical Sciences with the ethics code [IR.SBMU.RETECH.REC.1399.416](#).

Funding

According to the authors of the article, this research had no financial support and was done at the personal expense of the authors.

Conflict of interest

The authors of the article reported no conflict of interest regarding this research.

Authors' contribution

Design supervisor and statistical analyst: first author; article writing: second author; data collection: third author; and study design: fourth author.

دراسة موثوقة وصلاحيّة استبيان مهارة الحياة الإسلامية

أمير سام كياني مقدم^١، ساينا فتح اله زادة^٢، مهديّة موثقي^٣، مصطفى اسماعيلي^{٤*}

١- قسم علم النفس السريري، مركز دراسات الدين والصحة، كلية الطب، جامعة الشهيد بهشتي للعلوم الطبية، طهران، إيران.

٢- قسم علم النفس السريري، كلية الطب، جامعة الشهيد بهشتي للعلوم الطبية، طهران، إيران.

٣- قسم علم النفس، كلية علم النفس والعلوم التربوية، جامعة العلامة الطباطبائي، طهران، إيران.

٤- قسم المعارف الإسلامية، مركز دراسات الدين والصحة، جامعة الشهيد بهشتي للعلوم الطبية، طهران، إيران.

* المراسلات الموجهة إلى الدكتور مصطفى اسماعيلي؛ البريد الإلكتروني: mos.esmaeili@sbmu.ac.ir

الملخص

خلفية البحث وأهدافه: تؤثر مهارة الحياة الإسلامية على أبعاد واسعة من حياة المسلم. وتفضي هذه المهارات إلى تحوّل ملحوظ على المستويين الفردي والروحي وتساعد المسلم على التأقلم مع قوانين المجتمع المسلم. ونظراً لأهمية مهارات الحياة والوعي بقوانين الحياة الإسلامية، فإنّ إيجاد آلية دقيقة تقيس هذه المهارات أمر بالغ الضرورة. لهذا تسعى هذه الدراسة ومن خلال المنهج الروائي والإستبيان أن تقيس مهارات الحياة الإسلامية وتطلع على تفاصيلها.

منهجية البحث: اعتمدت الدراسة على المنهج الوصفي. اما الجمعية الإحصائية فقد شملت ١٥٠ طالباً من طلاب جامعة الشهيد بهشتي للطب. فقد أختير المشاركون عبر منهج أخذ العينات المتاحة وأجابوا على استبيان بارسيان وداونينج للنزعة الروحية، واستبيان زارع وامين بور لقياس العقيدة الدينية، واستبيان مهارات الحياة الإسلامية. اما المعطيات ونتائج الإستبيان فقد تمّ تحليلها من خلال معامل ارتباط بيرسون، وتحليل كورنباخ وتحليل العامل المؤثر. يُذكر أنّه قد تمت مراعاة جميع الموارد الأخلاقية في هذا البحث وإضافة إلى ذلك فإنّ مؤلفي البحث لم يشيروا إلى أيّ تضارب في المصالح.

المعطيات: أظهرت النتائج أن بين المتغيرات الروحية، والعقيدة الدينية، ومهارات الحياة الإسلامية، علاقة إيجابية وذات دلالة إحصائية. اما مقياس ألفا كورنباخ لإستبيان مهارة الحياة الإسلامية فقد كان ٠.٩٢٪ من مجموع النسبة. اما العوامل الأربعة التي حصل عليها البحث من خلال الإستبيان هي الإهتمام بالتعاليم الإلهية في الحياة، والإهتمام بحق الناس، والإهتمام بالقدرة الفردية، والإهتمام بالذات.

الاستنتاج: أظهرت النتائج أن استبيان مهارة الحياة الإسلامية لها سيولة وديمومة أكبر ويمكن للباحثين استخدام هذا الإستبيان لتوسيع نطاق الإنجازات العلمية الإسلامية والإستفادة منها.

معلومات المادة

الوصول: ٥ شوال ١٤٤٤

وصول النص النهائي: ١٣ ذي الحجة ١٤٤٤

القبول: ١٠ صفر ١٤٤٥

النشر الإلكتروني: ١٤ ذي الحجة ١٤٤٥

الكلمات الرئيسية:

إعادة إنتاج النتيجة

التحليل النفسي

العقيدة الدينية

النزعة الروحية

يتم استناد المقالة على الترتيب التالي:

Kianimoghadam AS, Fatollahzadeh S, Movassaghi M, Esmaeili M. Assessing the Validity and Reliability of the Islamic Life Skills Questionnaire. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2024;10(2):54-65. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v10i2.39684>

بررسی روایی و پایایی پرسش‌نامه مهارت زندگی اسلامی

امیرسام کیانی‌مقدم^۱، سائنا فتح‌اله‌زاده^۲، مهدیه موثقی^۳، مصطفی اسماعیلی^{۴*}

۱- گروه روان‌شناسی بالینی، مرکز مطالعات دین و سلامت، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران.

۲- گروه روان‌شناسی بالینی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران.

۳- گروه روان‌شناسی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

۴- گروه معارف اسلامی، مرکز مطالعات دین و سلامت، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران.

*مکاتبات خطاب به دکتر مصطفی اسماعیلی؛ رایانامه: mos.esmaeili@sbmu.ac.ir

اطلاعات مقاله

دریافت: ۶ اردیبهشت ۱۴۰۲

دریافت متن نهایی: ۱۱ تیر ۱۴۰۲

پذیرش: ۵ شهریور ۱۴۰۲

نشر الکترونیکی: ۱ تیر ۱۴۰۳

چکیده

سابقه و هدف: مهارت زندگی اسلامی در ابعاد وسیعی از زندگی مسلمانان مؤثر است. این مهارت‌ها به تحول شخصی و معنوی منجر می‌شود و به مسلمانان کمک می‌کند تا خود را با هنجارهای جامعه اسلامی منطبق سازند. با توجه به اهمیت سازه مهارت زندگی اسلامی، ایجاد ابزاری دقیق برای سنجش آن ضروری است؛ از این رو پژوهش حاضر به منظور بررسی روایی و پایایی پرسش‌نامه مهارت زندگی اسلامی صورت گرفته است.

روش کار: مطالعه حاضر از نوع توصیفی است. جامعه آماری پژوهش ۱۵۰ دانشجوی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی بودند که به صورت در دسترس انتخاب شدند و به پرسش‌نامه معنویت پارسیمان و دونینگ، پرسش‌نامه سنجش اعتقادات دینی زارع و امین‌پور و پرسش‌نامه مهارت زندگی اسلامی پاسخ دادند. روایی و پایایی پرسش‌نامه مهارت زندگی اسلامی به کمک تحلیل آماری همبستگی پیرسون، تحلیل آلفای کرونباخ و تحلیل عاملی به دست آمد. در این پژوهش همه موارد اخلاقی رعایت شده است و مؤلفان مقاله تضاد منافی گزارش نکرده‌اند.

یافته‌ها: بر اساس نتایج به دست آمده، بین متغیرهای معنویت، اعتقاد دینی و مهارت زندگی اسلامی رابطه مثبت و معناداری یافت شد. میزان آلفای کرونباخ برای پرسش‌نامه مهارت زندگی اسلامی ۰/۹۲ به دست آمد. چهار عامل به دست آمده از این پرسش‌نامه شامل توجه به فرمان‌های الهی در زندگی، توجه به حقوق دیگران، توجه به توانمندی‌های شخصی و توجه به خود بود.

نتیجه‌گیری: یافته‌ها نشان داد که پرسش‌نامه مهارت زندگی اسلامی روایی و پایایی مناسبی دارد و پژوهشگران می‌توانند از این پرسش‌نامه در جهت گسترش دستاوردهای علمی اسلامی بهره ببرند.

واژگان کلیدی:

اعتقاد دینی

بازتولید نتایج

روان‌سنجی

معنویت

استناد مقاله به این صورت است:

Kianimoghadam AS, Fatollahzadeh S, Movassaghi M, Esmaeili M. Assessing the Validity and Reliability of the Islamic Life Skills Questionnaire. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2024;10(2):54-65. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v10i2.39684>

مقدمه

کمک توانایی، دانش، نگرش و رفتارهای مربوط به آن، شادکامی و موفقیت فردی فراهم می‌آورد (۱، ۲). با توجه به جایگاه ویژه معنویت و مذهب در زندگی انسان و اثرات آن بر انسجام‌بخشی افکار، رفتار، ارزش‌ها و تجارب بشر می‌توان از آن

مهارت‌های زندگی توانایی‌های روانی - اجتماعی است که افراد را قادر می‌سازد با شرایط مختلف انطباق حاصل کنند و به

آمد. شرکت‌کنندگان در پژوهش ۱۱۷ زن با میانگین سنی ۳۰ بودند. ملاک ورود به مطالعه سن بالای ۱۸ و ملاک خروج نیز ناقص پاسخ دادن به پرسش‌نامه‌ها بود.

پیشینه موجود رهنمودهای مختلفی برای تعیین حجم نمونه پیشنهاد کرده‌اند که از ۲ نفر تا ۲۰ نفر به‌ازای هر گویه متغیر است (۱۰). در این پژوهش، مطابق با پیشنهاد تاباچنیک^۱ و همکاران (۱۱) به‌ازای هر گویه پنج شرکت‌کننده در نظر گرفته شد. بنابراین حجم نهایی نمونه ۱۵۰ نفر تعیین شد.

ابزارهای گردآوری اطلاعات پژوهش

الف) پرسش‌نامه معنویت پارسیان و دونینگ^۲: این پرسش‌نامه به بررسی اهمیت معنویت در زندگی افراد و ارزیابی ابعاد مختلف آن می‌پردازد. مقیاس یادشده ۲۹ سؤال دارد و دارای طیف لیکرت ۱ تا ۴ درجه‌ای است. نمره کلی و نمره خرده‌مقیاس‌های خودآگاهی، اهمیت اعتقاد معنوی در زندگی، فعالیت معنوی و نیاز معنوی است. ضریب آلفای کلی آن ۰/۹۶ و ضریب آلفای خرده‌مقیاس‌ها ۰/۸-۰/۹۱ است (۱۲). آلفای کرونباخ خرده‌مقیاس خودآگاهی، اهمیت اعتقاد معنوی در زندگی، فعالیت معنوی و نیاز معنوی در جامعه ایرانی به‌ترتیب ۰/۸۴، ۰/۹۰، ۰/۷۷ و ۰/۸۲ و آلفای کرونباخ کلی آن ۰/۹۰ است (۱۳).

ب) پرسش‌نامه سنجش اعتقادات دینی زارع و امین‌پور: این پرسش‌نامه بر اساس مبانی نظری حوزه‌های دینی و برای سنجش اعتقادات دینی افراد تهیه شده است. پرسش‌نامه سنجش اعتقادات دینی ۲۶ سؤال دارد و سه خرده‌مقیاس مشارکت دینی، پایبندی به اعتقادات دینی و رعایت مسائل شرعی را می‌سنجد. نمره‌گذاری آن بر اساس طیف لیکرت پنج‌نمره‌ای است. آلفای کرونباخ برای عامل اول ۰/۹۰، عامل دوم ۰/۸۲، عامل سوم ۰/۷۷ و برای کل آزمون ۰/۹۳ است (۱۲).

فرایند پژوهش

جهت ساخت پرسش‌نامه مهارت زندگی اسلامی ابتدا دو پژوهشگر به بررسی منابع علمی موجود پرداختند. سپس ۸۵ سؤال استخراج شد که ۱۵ خبره آنها را ارزیابی کردند. پس از ارزیابی خبرگان، ۳۵ سؤال از روند کار خارج شد و پس از آزمون گاتمن^۳ در نهایت تعداد سؤالات به ۳۰ رسید. سپس پنج

در ارتقای مفهوم مهارت زندگی بهره گرفت تا بدین طریق سلامت روان افراد را تحت تأثیر قرار داد (۳، ۴). مهارت زندگی مبتنی بر مذهب نه تنها تحول شخصی بلکه تحول معنوی افراد را نیز پوشش می‌دهد (۵). همان‌قدر که دین می‌تواند منجر به سلامت روان شود، دوری از خدا و خود و توجه منفرد به امور مادی عامل اضطراب و نگرانی افراد است (۶). آداب و مهارت‌های زندگی اسلامی به مجموعه‌ای از توانایی‌های لازم برای زندگی در جامعه اسلامی گفته می‌شود که افراد بر اساس آن ارزش‌ها و هنجارهای جامعه را رعایت می‌کنند و به نیازها و خواسته‌های فردی و اجتماعی خود پاسخ می‌دهند؛ همچنین با بهره‌گیری از آموزه‌های دینی در صدد حل مسائل و مشکلاتی برمی‌آیند که با آن مواجه می‌شوند (۷). مهارت زندگی اسلامی منجر به افزایش پذیرش خود، عزت نفس، خودکارآمدی، بهبود عواطف و تقویت مهارت حل مسئله می‌شود (۶، ۷).

تاکنون پژوهش‌های گسترده بنیادی و درمانی در زمینه مهارت زندگی اسلامی صورت گرفته است (۵، ۸، ۹). علاوه بر این، با برگزاری طرح مهارت زندگی اسلامی (طرح کرامت) در مدارس ایران، لزوم وجود مقیاسی مناسب برای اندازه‌گیری مهارت زندگی اسلامی احساس می‌شود. از این‌رو، مطالعه حاضر بر آن بوده است که با طراحی پرسش‌نامه‌ای استاندارد جهت اندازه‌گیری مهارت زندگی اسلامی راه را برای مطالعات آتی هموار کند.

روش کار

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: به‌منظور رعایت اخلاق پژوهش، به شرکت‌کنندگان اطمینان داده شد که تمامی اطلاعاتشان محفوظ خواهد ماند و تنها در جهت پژوهش از آنها استفاده خواهد شد. پاسخ‌دهندگان با آگاهی و رضایت کامل نسبت به این موضوع در پژوهش شرکت کردند و همچنین هر زمان که مایل بودند می‌توانستند از پژوهش خارج شوند.

مطالعه حاضر از نوع توصیفی است. جامعه آماری پژوهش ۱۵۰ دانشجوی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی بودند که به‌صورت در دسترس انتخاب شدند. بدین‌صورت که ابتدا پیوند سؤالات پرسش‌نامه‌ها در درگاه اینترنتی ساخته شد؛ سپس به‌صورت برخط در گروه‌های متشکل از دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی قرار داده شد. پس از تکمیل ۱۵۰ نمونه، تحلیل‌های اکتشافی، تأییدی و روایی و پایایی به دست

^۱) Tabachnick

^۲) Parsian and Dunning

^۳) Guttman scale

پژوهش ۱۱۷ زن با میانگین سنی ۳۰ و بازه سنی ۱۸ تا ۵۳ بودند که ۸۱ نفر از آنان مجرد و بقیه متأهل بودند. نتایج نشان می‌دهد که میانگین و انحراف معیار متغیر سن ۳۰ و ۸/۸۴ و میانگین و انحراف معیار برای اعتقادات دینی به ترتیب ۷۳/۶۷ و ۲۱/۱۲، برای معنویت ۹۲/۴۸ و ۱۰/۳۴ و برای مهارت زندگی اسلامی ۵۹/۴۰ و ۱۲/۵۰ بود. برای طبیعی بودن داده از آزمون کجی و کشیدگی استفاده شد. نتایج نشان داد کجی بین ± 3 قرار داشت و طبیعی است (۱۴). کشیدگی متغیرهای سن، جنس، تأهل، معنویت، اعتقادات دینی و مهارت زندگی اسلامی بین ± 3 قرار داشت. طبق اظهارات کلین^۳، مقادیر بیش از ± 10 برای این شاخص مسئله‌آفرین است و مقادیر بیش از ± 20 شاخص به‌دست‌آمده را نامعتبر می‌سازد؛ بنابراین نمره حاضر پایین‌تر از ± 10 بود و طبیعی است (۱۵).

جدول ۱) شاخص‌های آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد
سن	۱۵۰	۳۰	۸/۸۴
معنویت	۱۵۰	۹۲/۴۸	۱۰/۳۴
اعتقاد دینی	۱۵۰	۷۳/۶۷	۲۱/۱۲
مهارت زندگی اسلامی	۱۵۰	۵۹/۴۰	۱۲/۵۰

نتایج حاصل از ضریب همبستگی پیرسون در جدول شماره ۲ نشان داده شده است. بر اساس نتایج، بین متغیر معنویت و مهارت زندگی اسلامی ($P < 0/01$ و $r = 0/68$)، بین متغیر معنویت و اعتقاد دینی ($P < 0/01$ و $r = 0/49$) و همچنین بین متغیر اعتقاد دینی و مهارت زندگی اسلامی رابطه مثبت و معناداری وجود داشت ($P < 0/01$ و $r = 0/74$).

مقدار ضریب پایایی با روش آلفای کرونباخ برای متغیرهای پژوهش (معنویت، اعتقاد دینی و مهارت زندگی اسلامی) محاسبه شد. مطابق جدول شماره ۳، مقدار آلفای کرونباخ برای متغیرهای اعتقاد دینی، معنویت و مهارت زندگی اسلامی به ترتیب ۰/۹۶، ۰/۹۰ و ۰/۹۲ به دست آمد.

در این پژوهش برای توضیح ارتباط بین سؤالات و تحلیل آنها از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. این تحلیل نشان داد که شاخص کفایت نمونه^۴ بیشتر از ۰/۷ ($KMO = 0/85$) و آزمون بارتلت^۵ تقریباً برابر با ۰ بود. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که نتایج پرسش‌نامه مهارت زندگی قابل تفسیر است.

نفر از متخصصان پرسش‌نامه مهارت زندگی اسلامی را که متشکل از ۳۰ سؤال بود بررسی کردند و پس از اصلاح ایرادهای صوری (املایی، ویرایشی، اندازه و صفحه‌بندی) موردنظر آنان، برای به‌دست‌آوردن شاخص روایی محتوایی^۱ به هشت خبره ارسال شد تا از جهت «مربوط بودن»، «واضح بودن» و «ساده بودن» بررسی شود. مربوط بودن در طیف چهاربخشی از ۱ = «مربوط نیست»، ۲ = «نسبتاً مربوط است»، ۳ = «مربوط است» تا ۴ = «کاملاً مربوط است» نمره‌گذاری شد. ساده بودن گویه به ترتیب از ۱ = «ساده نیست»، ۲ = «نسبتاً ساده است»، ۳ = «ساده است» تا ۴ = «کاملاً ساده است» و واضح بودن گویه نیز به ترتیب از ۱ = «واضح نیست»، ۲ = «نسبتاً واضح است»، ۳ = «واضح است» تا ۴ = «کاملاً واضح است» مشخص شدند و نتایج روایی محتوایی ۰/۹۰ به دست آمد.

برای به‌دست‌آوردن شاخص نسبت روایی محتوایی^۲، نظرات هشت نفر از کارشناسان متخصص در زمینه محتوای پرسش‌نامه مد نظر قرار گرفت و با توضیح اهداف پرسش‌نامه و ارائه تعاریف عملیاتی مربوط به محتوای سؤالات به متخصصان، از آنان خواسته شد تا هر یک از سؤالات را بر اساس طیف سه‌بخشی لیکرت «گویه سودمند است»، «گویه سودمند است ولی ضروری نیست» و «گویه سودمند نیست» طبقه‌بندی کنند که نتایج روایی محتوایی ۰/۹۲ را نشان داد. برای روایی هم‌زمان از پرسش‌نامه معنویت و پرسش‌نامه سنجش اعتقادات دینی استفاده شد.

تحلیل آماری

پس از تکمیل و جمع‌آوری پرسش‌نامه‌ها، داده‌ها به شیوه تحلیل توصیفی (میانگین و انحراف استاندارد) و تحلیل استنباطی همبستگی پیرسون جهت بررسی رابطه معنویت، اعتقادات دینی و مهارت زندگی اسلامی بررسی شد. آلفای کرونباخ همه پرسش‌نامه‌های استفاده‌شده نیز برآورد شد. نرم‌افزار استفاده‌شده SPSS نسخه ۲۱ بود. سطح معنی‌داری آماری نیز $P < 0/05$ تعیین شد.

یافته‌ها

نتایج آمار توصیفی مربوط به متغیرهای پژوهش (سن، جنس، وضعیت تأهل، معنویت، اعتقادات دینی و مهارت زندگی اسلامی) در جدول شماره ۱ آمده است. شرکت‌کنندگان در

³) Klein

⁴) Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)

⁵) Bartlett's Test

¹) Content Validity Index (CVI)

²) Content validity Ratio (CVR)

نمودار سنگ‌ریزه در مطالعه حاضر نشان می‌دهد که پرسش‌نامه مهارت زندگی اسلامی چهار خرده‌مقیاس دارد. این چهار خرده‌مقیاس ۵۱/۶۳ از واریانس کل را شامل می‌شود.

سؤالاتی که شامل هر یک از خرده‌مقیاس‌ها می‌شود در جدول شماره ۴ گزارش شده است.

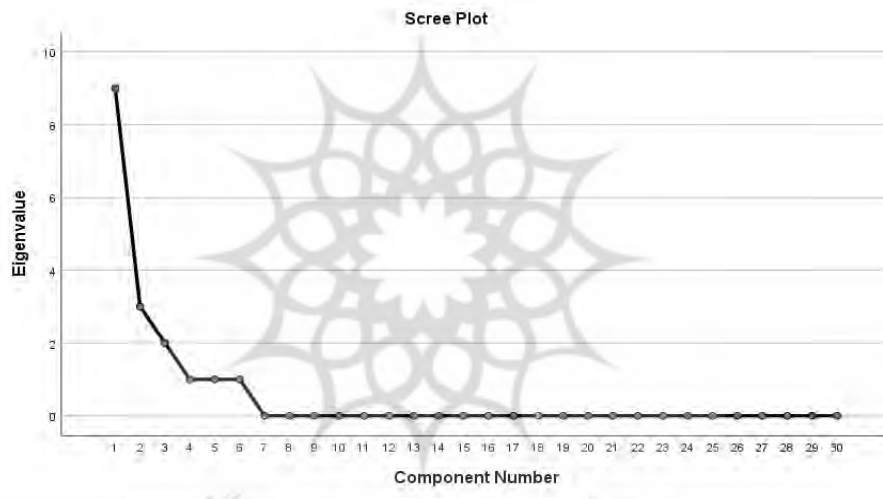
جدول ۲) آزمون همبستگی پیرسون برای بررسی رابطه معنویت، اعتقاد دینی و مهارت زندگی اسلامی

متغیر	معنویت	اعتقاد دینی	مهارت زندگی اسلامی
معنویت	-	*۰/۴۹	*۰/۶۸
اعتقاد دینی		-	*۰/۷۴
مهارت زندگی اسلامی			-

*P<۰/۰۱

جدول ۳) ضریب پایایی آلفای کرونباخ

متغیر	معنویت	اعتقاد دینی	مهارت زندگی اسلامی
آلفای کرونباخ	۰/۹۰	۰/۹۶	۰/۹۲

شکل ۱) نمودار سنگ‌ریزه

جدول ۴) سؤالات برای هر عامل

عامل	سؤالات
۱) توجه به فرمان‌های الهی در زندگی	۱، ۳، ۴، ۵، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۲۴، ۲۵ و ۲۶
۲) توجه به حقوق دیگران	۲، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۹، ۲۳ و ۲۷
۳) توجه به توانمندی‌های شخصی	۱۳، ۱۴، ۲۱، ۲۸، ۲۹ و ۳۰
۴) توجه به خود	۶، ۷، ۸، ۹، ۲۰ و ۲۲

میانگین مقیاس در صورت حذف مؤلفه، انحراف استاندارد مقیاس در صورت حذف مؤلفه، همبستگی تصحیح شده با کل مؤلفه‌ها و آلفای کرونباخ در صورت حذف مؤلفه در جدول شماره ۵ نشان داده شده است.

نتایج حاصل از تحلیل مؤلفه‌های پرسش‌نامه مهارت زندگی اسلامی نشان داد که آلفای کرونباخ هر یک از مؤلفه‌ها در صورت حذف چقدر است (جدول شماره ۵). علاوه بر این، نتایج نشان داد که حذف هیچ یک از مؤلفه‌ها موجب افزایش همسانی درونی نمی‌شود. تجزیه و تحلیل مؤلفه‌ها شامل

جدول ۵) تحلیل سؤالات پرسش‌نامه مهارت زندگی اسلامی

سؤالات	میانگین مقیاس در صورت حذف مؤلفه	انحراف استاندارد مقیاس در صورت حذف مؤلفه	آلفای کرونباخ در صورت حذف مؤلفه
۱	۵۷/۳۰۶۷	۱۴۳/۹۳۲	۰/۹۲۰
۲	۵۷/۳۴۰۰	۱۴۸/۶۸۲	۰/۹۲۴
۳	۵۷/۰۳۳۳	۱۴۶/۱۲۶	۰/۹۲۳
۴	۵۷/۲۳۳۳	۱۴۵/۲۴۰	۰/۹۲۱
۵	۵۷/۵۵۳۳	۱۴۲/۷۸۶	۰/۹۲۰
۶	۵۷/۴۰۰۰	۱۴۹/۲۷۵	۰/۹۲۳
۷	۵۷/۷۴۶۷	۱۴۷/۸۹۵	۰/۹۲۳
۸	۵۷/۶۸۰۰	۱۴۹/۳۰۶	۰/۹۲۳
۹	۵۷/۱۵۳۳	۱۴۹/۶۸۸	۰/۹۲۳
۱۰	۵۷/۲۰۶۷	۱۴۸/۴۳۴	۰/۹۲۳
۱۱	۵۶/۶۰۰۰	۱۵۰/۹۱۳	۰/۹۲۳
۱۲	۵۷/۵۰۶۷	۱۴۷/۸۶۲	۰/۹۲۳
۱۳	۵۷/۷۰۰۰	۱۴۴/۷۷۵	۰/۹۲۱
۱۴	۵۷/۶۶۰۰	۱۵۳/۶۳۵	۰/۹۲۶
۱۵	۵۷/۷۲۶۷	۱۴۲/۵۰۹	۰/۹۲۰
۱۶	۵۷/۶۱۳۳	۱۴۲/۵۶۱	۰/۹۱۹
۱۷	۵۷/۵۶۰۰	۱۴۳/۳۶۲	۰/۹۱۹
۱۸	۵۸/۳۷۳۳	۱۴۴/۵۱۷	۰/۹۲۱
۱۹	۵۶/۹۴۶۷	۱۴۹/۷۱۵	۰/۹۲۲
۲۰	۵۷/۱۶۰۰	۱۴۵/۸۱۳	۰/۹۲۱
۲۱	۵۷/۶۲۰۰	۱۴۷/۳۱۱	۰/۹۲۳
۲۲	۵۷/۴۶۶۷	۱۴۶/۱۹۷	۰/۹۲۱
۲۳	۵۷/۰۴۶۷	۱۴۸/۷۵۶	۰/۹۲۳
۲۴	۵۷/۹۳۳۳	۱۴۰/۲۳۷	۰/۹۱۸
۲۵	۵۷/۱۸۰۰	۱۴۹/۰۰۸	۰/۹۲۳
۲۶	۵۷/۶۶۶۷	۱۴۱/۰۱۶	۰/۹۲۱
۲۷	۵۷/۲۱۳۳	۱۴۴/۸۹۴	۰/۹۲۰
۲۸	۵۷/۳۸۰۰	۱۴۷/۹۴۲	۰/۹۲۲
۲۹	۵۷/۳۴۶۷	۱۴۶/۹۳۹	۰/۹۲۱
۳۰	۵۷/۴۴۰۰	۱۴۸/۱۶۸	۰/۹۲۲

حقوق دیگران، توجه به توانمندی‌های شخصی و توجه به خود بود.

سبک زندگی اسلامی نه تنها بر سلامت اجتماعی بلکه بر سلامت معنوی افراد نیز مؤثر است (۱۶). فرض می‌شود مهارت‌های زندگی اسلامی به‌عنوان بخشی از سبک زندگی اسلامی می‌تواند با معنویت در ارتباط باشد. معنویت از بخش‌های مختلفی تشکیل شده است؛ از این بخش‌ها می‌توان به نیاز معنوی، فعالیت معنوی، اهمیت اعتقادات معنوی در زندگی و خودآگاهی اشاره کرد (۱۷). رابطه بین معنویت و مهارت زندگی اسلامی منطبق با پژوهش‌های پیشین است که

بحث و نتیجه‌گیری

این مطالعه به‌منظور ایجاد و ارزیابی پرسش‌نامه‌ای جهت بررسی مهارت زندگی اسلامی صورت گرفته است. برای بررسی روایی و پایایی این پرسش‌نامه از روش تحلیل آماری همبستگی پیرسون و آلفای کرونباخ و تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. نتایج نشان داد که پرسش‌نامه روایی و پایایی قابل قبولی دارد. همچنین این پرسش‌نامه توانست چهار عامل دخیل در مهارت زندگی اسلامی را بررسی کند. این چهار عامل شامل توجه به فرمان‌های الهی در زندگی، توجه به

ملاحظات اخلاقی

بنا بر اظهار مؤلفان، مقاله حاضر برگرفته از طرح پژوهشی با عنوان «طراحی و روان‌سنجی ابزار مهارت‌های زندگی اسلامی» است که کمیته اخلاق در پژوهش‌های زیست‌پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی آن را با کد اخلاق IR.SBMU.RETECH.REC.1399.416 تأیید کرده است.

حامی مالی

بنا بر اظهار مؤلفان مقاله، این پژوهش حامی مالی نداشته و با هزینه شخصی مؤلفان مقاله نگاشته شده است.

تضاد منافع

مؤلفان مقاله هیچ‌گونه تضاد منافی درباره این پژوهش گزارش نکرده‌اند.

مشارکت مؤلفان

ناظر طرح و تحلیلگر آماری: مؤلف اول، نگارش مقاله: مؤلف دوم، جمع‌آوری داده‌ها: مؤلف سوم و طراحی مطالعه: مؤلف چهارم.

References

1. Far-e Danesh H, MehrMohammadi M, Mohsenpoor B, Adib Y. Designing the ideal model of life skills curriculum for middle school. Tehran: Tarbiat Modares University; 2003. (Full Text in Persian)
2. Karimi F, Fekri S. A study of life skills assessment among first grade high school students: Tbriz Branch, Islamic Azad University; 2013.73-85. (Full Text in Persian)
3. Lukoff D, Lu FG, Turner R. Cultural considerations in the assessment and treatment of religious and spiritual problems. *Psychiatric Clinics of North America*. 1995;18(3):467-85.
4. Paynter RA. Introducing spirituality into NewStart Life Skills: National Library of Canada= Bibliothque nationale du Canada, Ottawa; 2002.
5. Akhlaghian Z, Latifi Z, Rezaei-e Dehnavi S. Asar-Bakhshi-e Amoozesh-e Maharathay-e Zendege-e Islami bar Hosh-e Akhlaghi-e Novjavanan. *Quarterly Journal of Islamic Perspective on Educational Science*. 2019;7(13):117-34. (Full Text in Persian)
6. Baghmalek AK. Religiosity and Islamic Life Skills

نشان می‌دهد سبک زندگی اسلامی با مهارت‌های فراشناختی در ارتباط است؛ از این جهت که یکی از ابعاد معنویت خودآگاهی است که می‌تواند در فرایندهای فراشناختی دخیل باشد (۱۶، ۱۸). با توجه به اینکه بخشی از معنویت اهمیت اعتقاد معنوی در زندگی است رابطه معنویت با اعتقادات دینی روشن می‌شود. آموزش مهارت زندگی بر بهباشی معنوی افراد مؤثر است (۱۹)؛ از این رو می‌توان فرض کرد که مهارت زندگی اسلامی نیز به‌عنوان شاخه‌ای از سبک‌های مهارت‌های زندگی می‌تواند با معنویت رابطه داشته باشد.

یکپارچگی خود از جمله تطابق رفتار، افکار و هیجانات سلامت روان را افزایش می‌دهد (۲۰). احتمالاً چنانچه مهارت‌های زندگی فردی منطبق بر نظام اعتقادی افراد باشد و مسلمانان مهارت زندگی اسلامی را همسو با اعتقادات اسلامی خود کسب کنند، بهباشی روانی آنان افزایش می‌یابد.

به‌طور کلی می‌توان گفت نقش‌آفرینی مهارت زندگی اسلامی در ابعاد مختلف زندگی آدمی گویای اهمیت آن است؛ دسترسی به ابزاری مناسب جهت اندازه‌گیری چنین مهارتی به سیاست‌گذاری‌های کلان کمک می‌کند تا بتوانند در جهت آموزش و پرورش افراد جامعه از آن استفاده کنند و میزان پیشرفت افراد را در کسب چنین مهارت‌هایی اندازه‌گیری نمایند. پرسش‌نامه مهارت زندگی اسلامی پایایی و روایی مناسبی به دست آورده است و می‌توان در پژوهش‌های بعدی از آن بهره برد.

محدودیت‌های پژوهش

از محدودیت‌های پژوهش حاضر می‌توان به تعداد نمونه نسبتاً کم آن با توجه به مقطعی بودن نوع مطالعه اشاره کرد.

پیشنهاد‌های پژوهش

پیشنهاد می‌شود در مطالعات آینده به بررسی روایی و پایایی پرسش‌نامه مهارت زندگی اسلامی در اقوام و ملل مختلف پرداخته شود.

قدردانی

از معاونت پژوهشی گروه روان‌شناسی بالینی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی و شرکت‌کنندگان در پژوهش تشکر و قدردانی می‌شود.

in Students. *Islamic Life Style*. 2018;2(1):81-7. (Full Text in Persian)

7. Yousefi R, Samadi P. Success amount of training rules and skills of Islamic (Dignity Project) for obtaining skill ability in solving problems Studentsâ. *Research In Curriculum Planning*. 2017;14(52):141-53. (Full Text in Persian)

8. Samari AA, Lali-faz A. Motaleh Asarbakhshi-e Amoozesh-e Maharathay-e Zendegi bar Estress Khanevadegi va Paziresh-e Ejtemaei. *Journal of Fundamentals of Mental Health*. 2005;7(1):47-55. (Full Text in Persian)

9. Norouzi-Kouhdasht R, Mahdian MJ, Babaei A, Raoufi K, Rajabzadeh Z, Karamkhani M. The Effect of Instruction of Islamic life Skills on Self-regulation Learning Strategies, Identity Styles and Development of Moral Sense in Students. *Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat*. 2020;6(1):116-30. (Full Text in Persian)

10. Anthoine E, Moret L, Regnault A, Sébille V, Hardouin J-B. Sample size used to validate a scale: a review of publications on newly-developed patient reported outcomes measures. *Health and quality of life outcomes*. 2014;12:1-10.

11. Tabachnick BG, Fidell LS, Ullman JB. *Using multivariate statistics*: pearson Boston, MA; 2013.

12. Zare H, Aminpour H. *Psychological tests*. Tehran: Aeeizh; 2011.

13. Aminayi M, Asghari Ebrahimabad MJ, Azadi M, Soltani Shal R. Reliability and validity of Farsi version of Parsian and Dunning spirituality questionnaire. *Journal of Fundamentals of Mental Health*. 2015;17(3):129-34. (Full Text in Persian)

14. Chou C-P, Bentler PM. *Estimates and tests in structural equation modeling*. 1995.

15. Kline RB. *Principles and practice of structural equation modeling*: Guilford publications; 2015.

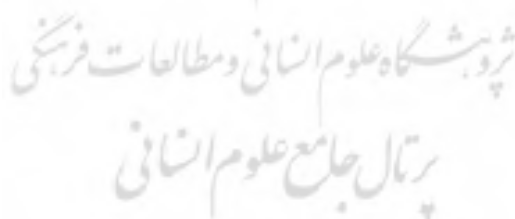
16. Shahabi S, Moghanizadeh Z, Sanagouymoharer GR. Effect of Islamic Life Style and Metacognitive Skills on Motivating the Academic Achievement of High School Students; a Case Study of Kerman. *Islamic Life Style*. 2018;3(1):21-7. (Full Text in Persian)

17. Parsian N, Dunning P. Developing and validating a questionnaire to measure spirituality: A psychometric process. *Global journal of health science*. 2009;1(1):2-11.

18. Koriat A. *Metacognition and consciousness: Institute of Information Processing and Decision Making*, University of Haifa 2006.

19. Soni R, Chandra V. *Spiritual Wellbeing through Life Skills Education*.

20. Westerhof GJ, Bohlmeijer ET, McAdams DP. The relation of ego integrity and despair to personality traits and mental health. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*. 2017; 72(3):400-7.

پرسش‌نامه مهارت زندگی اسلامی

ردیف	سؤالات	همیشه	بیشتر وقت‌ها	بعضی وقت‌ها	هرگز
۱	من به رعایت امور معنوی در کنار امور مادی توجه کامل دارم.				
۲	من در زندگی از افراط و تفریط پرهیز می‌کنم.				
۳	من به قضا و قدر الهی اعتقاد دارم.				
۴	من همواره در امور مختلف به یاد خدا هستم.				
۵	من به وظایف شرعی خود عمل می‌کنم.				
۶	من از زندگی‌ام راضی هستم.				
۷	من به تغذیه خودم اهمیت می‌دهم.				
۸	من همواره مراقب سلامتی خود هستم.				
۹	من نسبت به اعضای خانواده‌ام با مهر و محبت رفتار می‌کنم.				
۱۰	من به نظافت خود و محیط اهمیت می‌دهم.				
۱۱	من اعتقاد دارم که زن و مرد در زندگی باید احترام و اعتماد متقابل داشته باشند.				
۱۲	من در رابطه با اطرافیانم همواره از خود گذشتگی پیشه می‌کنم.				
۱۳	من برای پیشرفت و تعالی جامعه گام برمی‌دارم.				
۱۴	من وقت زیادی را صرف خودشناسی‌ام می‌کنم.				
۱۵	من با رعایت فرمان‌ها و مفاهیم اسلامی و سبک زندگی اسلامی در مسیر تعالی گام برمی‌دارم.				
۱۶	من با مفاهیم دینی آشنا هستم و به آنها عمل می‌کنم.				
۱۷	سعی می‌کنم طوری زندگی کنم که مرتکب گناه نشوم.				
۱۸	من در تعاملات خود به اصل امر به معروف و نهی از منکر عمل می‌کنم.				
۱۹	من در تعامل با دیگران با احترام رفتار می‌کنم.				
۲۰	در هر شرایطی شکرگزار خداوند هستم.				
۲۱	من صبور هستم و در مواجهه با چالش‌های زندگی سعه صدر دارم.				
۲۲	سعی می‌کنم به داشته‌هایم قانع باشم و لذت ببرم.				
۲۳	من همواره خیرخواه دیگران هستم.				
۲۴	من همیشه در رفتارم رفتار پیامبران و امامان را الگو قرار می‌دهم.				
۲۵	من در انجام امور مختلف تلاش می‌کنم عاقلانه رفتار کنم.				
۲۶	من با رعایت موازین اسلامی در فعالیت‌های اجتماعی مشارکت دارم.				
۲۷	همواره سعی می‌کنم به دیگران کمک کنم.				
۲۸	من در زندگی خود نسبت به رعایت اخلاق و رفتار حسنه کوشا هستم.				
۲۹	من در زندگی سعی می‌کنم از تجارب دیگران کمک بگیرم.				
۳۰	من امیدم را در هنگام مشکلات حفظ می‌کنم.				